

Племена торків у політичному розвитку Південно-Східної Європи (X-XI ст.)

В історичній літературі неодноразово зверталась увага на генетичний зв'язок державно-політичних утворень козацтва з попередніми об'єднаннями бродників, берладників тощо. У формуванні цих передкозацьких об'єднань значне місце займало населення не тільки слов'янського, а й тюркського походження. у цьому відношенні характерним було утворення "Чорних клобуків", до складу населення якого входили торки, турпсі, коуї, берендеї, частина печенігів і, навіть, якісь групи половців. Про торків, які займали провідне місце в цьому об'єднанні, ми маємо в основному інформацію XII ст., а не більш ранню. Хоча зараз у нас є всі підстави вважати, що до моменту перетворення на конфедератів давньоруських князів, ці кочівники відіграли в історії причорноморських степів і лісостепів досить значну роль, яку, навіть, можна порівнювати з періодами гегемонії в цьому аресалі печенігів та половців.

Відомо, що з 30-х років IX ст. головну роль у причорноморських степах відігравали угри, проте вже наприкінці IX ст. вони майже повністю були витіснені печенізькими ордами. На межі IX-X ст. вони контролювали весь степ від Дунаю до Дону, а на сході їх територія межувала з хозарами та узами (майбутніми торками). За часів подорожі ібн-Фадлана узи за рівнем господарського розвитку і воєнно-політичної могутності стояли вище печенігів. Десь у середині X ст. узькі угруповання виходять з-рід впливу Хозарської держави, між узами та хозарами відбуваються війни.

Розгром Хозарії Святославом Ігоревичем відкрив для торків можливість для переміщення з Волги на захід, проте печеніги ще були достатньо сильними, щоб протистояти східним сусідам. Різке загострення взаємин Русі з печенігами на межі X-XI ст. не можна

розглядати лише в контексті візантійської політики без врахування взаємин між різними групами східноєвропейських кочівників.

На межі X-XI ст. здійснюється величезне пересування огузів на захід. Цей міграційний процес йшов двома напрямками: 1) через Іранське нагір'я у Малу Азію, де в другій половині XI ст. утворилася держава турків-сельджуків; 2) через причорноморські степи на Балкани. Пересування основної частини торків-огузів не було спрямовано проти Русі, тому в давньоруських літописах воно не знайшло фактично відбиття. В той час в самих степах відбувалися жорстокі конфлікти, про які, на жаль, ми можемо лише здогадуватися, проте ясно, що гузький союз мав конфронтацію з печенігами. В цій боротьбі втратили і ті, і інші. Результатом зіткнень було знищення значної частини печенігів, частина їх змішалася з торками, частина відійшла на північ до кордонів Русі, перетворилася на конфедератів південно-руських князів. Значна група печенігів пізніше з'явилася разом з торками на Балканах.

На етнічні процеси XI ст. у степових та лісостепових регіонах мало значний вплив і більш раннє за часом появи населення регіону. Тут особливо слід відзначити різне за походженням населення Подоння та Приазов'я, яке входило до складу Хозарської держави. Ці племена, носії салтово-маяцької археологічної культури, знаходились на стадії переходу до землеробства, мали розвинуті ремесла і промисли. Вториння печенігів, гузів, а пізніше половців негативно вплинуло на життя "салтівців", однак певна частина цього населення мешкали тут і в більш пізній час.

В середині XI ст. певні торчеські угруповання поступово переходять під тиском половців під контроль Русі, головна маса торків перейшла Дунай. Головним регіоном рселення торків у Південно-Східній Європі стало Поросся. Десь у 80-х роках XI ст. виникає головний центр торків - Торчеськ. З XII ст. нам відомо і про існування Торчеської волості.